

Воја Марјановић

Критика као универзални приступ животу и литератури

(Радојица Таутовић: „Савремени црногорски писци“, Обод, Цетиње, 1971)

1.

Покушавајући да у свом целокупном критичко-есејистичком раду зацрта вид својеврсног односа према литерарним појавама и њеним резултатима а да при том увек буде на путу, Радојица Таутовић је стално поштовао одребenu етику у приступу животу и литератури, која би, и људе, и појаве, и општи статус културе подизала на један виши ниво, саобразан историјским и временским резонима, битним за епоху у којој живимо и тражимо вид потврде. Такав Таутовићев идејни став нашао је оправдање у његовим књигама до сада објављеним, а нарочито двема („Чекић“, Нолит 1971. и „Савремени црногорски писци“, Обод 1971).

У својој последњој књизи („Савремени црногорски писци“) можда најпотпуније долази до израза Таутовићева лабараторија критичних опсервација, заснованих на парцијалном и свеопштем приступу писцу и делу. Наиме, гледано студиозно на карактер и намере ауторове критике, рекло би се да је Таутовић у овој књизи дао малу поетику своје критике и да је она, без обзира што је фундирана на анализи ствараоца и дела ужет регио-

на, неки вид његове водиле и за оне есејистичке текстове који се баве опсежнијим анализама какав је случај са књигом „Чекић“. Јер у аналитичким коментарима овога аутора који се прихвата час књиге поезије, час прозе, а час критике и есејистике, видан је методолошки поступак, начин осветљавања и просуђивања генезе мисли и ствараоца ког чина, те судбине дела као продукта рођеног у загрљају мисли и осећања. На тај начин Таутовићев начелни корак у процесу „диманентног квалитета створеног“ креће се од ширег па се преводи у веће, градећи тако одребени креативни медиј испољив и као његов аутономни вјерују и као свеопшти кодекс етичких и естетичких мерила.

2.

Полазећи од критике која тежи колико објективном суђењу о делу и писцу а увек добронамерном указивању на стваралачке равнице, узбрдице и окупке, Таутовић је целу своју књигу посветио писцима који надахнуто размишљају о животу и времену, без обзира ко лико су та размишљања степен успелих или неуспелих амбиција. Тако су међу корице ове књиге смештени, и песни-

ци, и приповедача па и критичари (П. П. Његош, М. Бањевић, Ј. Бонковић, Р. Вешовић, С. Перовић, Д. Вујановић, Ж. Буровић, Ј. Брковић, И. Цековић, М. Краљ, Љ. Милићевић, Д. Костић, Р. Зоговић, М. Булатовић, С. Асановић, М. Бонковић, В. Мартиновић, Б. Сијарић, М. Лалић, Ч. Вуковић, В. Перовић, Н. Јовичевић, М. Стојковић, М. Бандић), који немају изнивелиран стваралачки ниво, али о којима наш критичар размишља неподелиним ангажовањем, спреман да о сваком саопшти пуни резултат процене. Та акционост и преданост, та витална сума транспозиције у човека и делу, његову окренутост појмовима и стварима, појавама и бићима, и чини снагу Таутовићеве критичке мисли. Рекло би се да је у стрпљивој аналитичкој преданости пред нама критичар који не зна за ескурзије ван предмета о коме говори, али да имамо посла са критичаром коме нису стране депресије о свему што је уткано у људску интелектуалну свест; тако, област психологије, социологије, историје, филозофије и свих других дисциплина духа не могу се, по аутору, заобићи. Оне као да чине стожер поезије и прозе; оне су смишао критичке и есејистике па и свеколиког живота утканог у вид стваралачког чина.

Веома склон медитацији у критици, Радојица Таутовић испољава необичну наклоност такозваној критичкој повести која настаје у додиру са делом и писцем те односом према супстанци материјалног која израста из живота. У ствари наш критичар вешто повезује у својим текстовима живот и дело иако често не води рачуна о читаоцу. Та првостепена одлика његовог критичког система могла би се карактерисати као вид теоријске пројекције односа према битном суштврственом у уметности што и чини матицу вредности стваралачког чина. Јер, већ у почетку приступа проблему о коме расправља, Таутовић полази од рефлексија невезаних чвршће за збирку песама или

прозе, па се тек касније враћа писцу и теми да би уз њих остао до краја. На неки начин, он спретно уочава законне материјалности а субјективне представе писца тумачи као суму истине о којој се може разговарати. Отуда у текстовима о Сретену Перовићу или Драгутину Вујановићу он креће од неких теза савремених појава у друштву, да би касније те одлике повезао са поезијом као поводом изједначења. Исти је случај и у прилици када се обраћа крпнијим темама какве су разматране у Његошевој „Луци микрокосми“ или односу према научној фантастици („Од Библије до научне фантастике“), па и у случајевима када тумачи поезију и прозу песника заокупљених револуционарним патосом или окренутих природи и завичају (Ј. Бонковић, М. Бањевић, Ј. Брковић, Д. Вујановић) или прози М. Лалића, М. Булатовића те Б. Сијарића.

Неоспорно, доминантна карактеристика Таутовићеве аналитичке вивисекције дела заснива се на еманацији најпре челних драгуља књижевних појава па тек њених слабости и падова. Та одлика ауторовог третмана уметности заснива се на такозваној „афирмативној критици“ спремној да подржи и валоризује зрела идејна надахнућа а да на право место постави гниле плодове, склоне учмалости и малаксању. Није чудо, стога, што ће Таутовић с правом наћи поводе да усхићено говори о вредним стиховима, рецимо, Љубисава Милићевића (збирка „Будни вјетроказ“) или Ивана Цековића („Рату њмјесто псовке“), а да буде одмерен судија пред црњеном прозом Миодрага Булатовића или Михајла Лалића, писаца чија „специфична тежина није мала“, па им „усхићења у смислу врхунских похвала“ нису толико важна. Можда и у овом случају аутор остаје доследан својој објективној етици ствари: наиме, боље је по њему потакнути угарак или развити клицу и усмерити је, а оно што траје као потврђена вредност осветљава-

ти дубљим и строжијим тумачењима.

Наоружан оваквом предиспозицијом Таутовић поред добронамерног аршина у критици увек одлази даље у структуру поетске или прозне творевине па она израста као поетика у наговештају или поетика у процесу. Има се утисак, тако, да сваки писац, по њему, има своју сврху и смисао (што је прихватљиво) без обзира што још увек не налази ни угао посматрања живота ни литерарни израз.

Овако прилажење делима свакако да означава две битности: прво, што Таутовић са дозом решекта подиже заставе уметности у вис и (друго) што њеног ствараоца стимулише на прегнућа која су у њему само амбиција мада и могућност метаморфозе наглашеног талента. Поменути однос документују бројне мисли нашег есесте, мисли које готово гномично саопштавају есенцију песника и приповедача, његов даровити продор у дијалектичке законе појава, или степен уздигнућа поруке у облику писане речи. Да је то тако потврђују нам и појединачна суђења чи мање ни више попустљива већ уистину објективна. Јер, анализирајући поезију Сретена Перовића, на пример, Таутовић тачно запажа да је снага његове поетике у споју са научним таласним дужинама, мада песник има у себи „још неисцрпљене руде која чека на откоп“. Исто тако, наш критичар уме вистрено да формулише стваралачку поруку песника чија идејна начела задиру у филозофске проблеме егзистенције: говорећи о поезији даровитог Јеврема Брковића он напомиње да су „слобода алфа и омега људскости“ тј. да Брковићеве „Опоруке“ нису ништа друго „до тестамент вековне, неисцрпне борбе за егзистенцију и еманципацију“ (стр. 89). Дакако, оваква уочавања продужују се и у генералије судова тамо где је стваралачки свет чвршћи и богатији. Изричиту оцену, о, рецимо, Булатовићевој прози, Таутовић залази у

пределе филозофских, религиозних, социолошких и психолошких разматрања писца, саопштавајући да је његова симболика сва у наговештајима, тј. да је писац „реални свет узео као симбол мистичног фактора“ па је његов „Вук и звоно“ творевина „једне хладне слике пакла“, док прилажећи Лалићевом „Последњем брду“ он се хвата у коштац са етичким принципима „једног времена и људи“, које формулише овако: „Морална проблематика „Последњег брда“ подсећа на неки ребус „скривалицу“ који би обухватао не само питање односа и општељудског и класичног морала, него и противречје између циља и пута акције...“ (стр. 188)

Веома склон да негује не само критички однос према поезији и прози, Таутовић је у „Савременим црногорским писцима“ скренуо пажњу и на критичко-есејистичке текстове који третирају литературу црногорског подручја.

Међутим, да се одмах запознати да је у овим аналама критичар прерастао у теоретичара и да моћ његовог талента добија снажнији потенцијал. То уочавање заснива се на текстовима о књигама Милорада Стојевића („Надмоћ људскости“) и Милоша Бандића („Михајло Лалић“) којима Таутовић приступа веома опрезно запажајући у њиховом ткиву све мане и врлине критичарских пројекција које су понекад „произвољне и неплодне смесе дијалектичког материјализма и егзистенцијализма“ (суд о М. Бандићу, стр. 237).

3.

Из начињене анализе Таутовићевог критичарског концепта који фигурира у књизи „Савремени црногорски писци“ могу се резимирати плодови које доноси ова књига као и врлине којима се и овога пута представља наш критичар. У првом реду, према нама је панорама већег броја црногорских писаца који су до данас стекли одређену афир-

мацију и ван свога подневља па је њихово присуство овде још једна потврда те истине. Шта више, овако представљени у стилу поузданог процењивања, мада понекад и сувише благонаклоног, они пружају могућност даљих анализа и преиспитивања за касније хронолошке и историјске прегледе. Ту основу даје методолошки приступ грађен на систему свеукупног обраћања писцу и делу схваћеном као стваралачким појавама а у протеку времена и друштва, дакле дијалектичке и егзистенцијалне неминовности.

Вредност Таутовићеве књиге није, дакле, само у поменутом потенцијалу; она је, најпре, у ауторовим побудама да равноправно комуницира са

свим писцима и делима која су у обсегу његове анализе. Дакле, реч је о човеку који цени стваралачку мисао и њен поступни раст. А да је све ово тако, доказују нам многе врлине Таутовићеве личности: даровитост и добронамерност; студиозност и акрибичност; марљивост и крајња аналитичност која, вуче из приземности у сфере виших разговора и просуђивања. Све то, најзад, као да напомиње на ону Гетеову веома присутну, у овом случају мисао, а за Таутовића изванредно евидентну: „Само онај има право да анализира ко у себи осећа синтезу“. Да је то тако напомиње и ова књига нашег критичара пред којом се огледа лик њеног ствараоца.